

Jerzy Plis

**„WIEŚCI Z POLSKI” (1928–1934).
PIERWSZE CZASOPISMO DLA WYCHODŹSTWA POLSKIEGO**

Polskę w latach 1918–1939 opuszczało rocznie średnio około 100 tysięcy osób. Pokazną grupę stanowili też wychodźcy sezonowi. Emigrację polską w 1939 r. szacowano na ponad 8 milionów osób.

Wychodźcy narażeni byli na liczne niebezpieczeństwa. „W tułaczce wśród obcych — pisał Prymas Polski August kard. Hlond — wychodźca traci często łączność z macierzą, cierpi opuszczenie i niedostatek, zapomina język i obyczaj ojczysty, a nieraz wyrzeka się wiary i ginie w odmętach występku i przewrotu. W swej niedoli materialnej i duchowej spodziewa się on i wyczekuje pomocy z kraju”¹. Utrata więzi z macierzą rodziła wśród wychodźców poczucie osamotnienia, pustkę i nostalgię. Jako środek zaradczy przeciw temu widział kard. A. Hlond żywy kontakt z emigrantami, który miał umacniać w nich poczucie więzi z narodem w kraju i jego kulturą². „Już wielki czas — pisał — abyśmy uświadomili sobie swoje powinności wobec emigracji i ogrom pracy, który nas w tym względzie czeka”³.

Ważną rolę w podtrzymywaniu więzi wychodźstwa z krajem odgrywało słowo drukowane. Dostarczaniem książek i czasopism dla potrzeb emigrantów zajmowały się organizacje społeczne, księgarze i wydawcy, parafie i osoby prywatne. Wśród wysyłanych czasopism brakowało pisma specjalnie przeznaczonego dla emigracji, informującego z jednej strony o Polsce, jej przeszłości i dniu dzisiejszym, z drugiej zaś — o życiu wychodźstwa polskiego w różnych krajach.

Niełatwego zadania wydawania takiego pisma podjęło się powstałe w Warszawie w 1926 r. Stowarzyszenie „Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie”, którego celem było „niesienie pomocy wychodźcom polskim”⁴. Inicjatorami

¹ A. Hlond, *Daj mi dusze*, Łódź 1979, s. 125.

² J. Bakalarz, *Kardynał August Hlond prekursor nowoczesnego apostołatu emigracyjnego*, Poznań 1989, s. 7.

³ A. Hlond, *W służbie Boga i Ojczyzny. Wybór pism i przemówień 1922–1948*, Warszawa 1988, s. 76.

⁴ *W służbie naszego wychodźcy*, Poznań 1933, s. 3.

powstania „Opieki Polskiej” byli m.in. Irena Puzynianka, Maria Holder-Eggerowa, Maria Zamoyska, Józef Stemler, Janina Chłapowska i Jadwiga Morawska. Pierwszym przewodniczącym Zarządu Głównego Stowarzyszenia „Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie” został Józef Szebeko, zastępcami — Michał Kwiatkowski i ks. Czesław Kaczmarek. Prymas Polski A. Hlond w dniu 11 listopada 1929 r., na prośbę Zarządu Głównego, zatwierdził tę organizację jako oficjalnie katolicką, objął nad nią protektorat i wyznaczył dla niej swego specjalnego delegata⁵. Pragnął ideą organizacji „zainteresować sfery kościelne i szerszy ogół katolicki”⁶. Zarząd Główny Stowarzyszenia w 1935 r. przeniesiono z Warszawy do Poznania. „Opieka Polska” rozwinęła się, dzięki poparciu duchowieństwa, na terenie całego kraju, tworząc trzy główne okręgi: Środkowy z siedzibą w Warszawie, Południowy — we Lwowie i Zachodni w Poznaniu. W ramach oddziałów Stowarzyszenia w 1932 r., w celu usprawnienia jego działalności, utworzono specjalistyczne sekcje (opieki nad emigrantami, opieki nad reemigrantami, oświaty, akcji: gwiazdkowej i propagandowej, pomocy Polakom w Czechosłowacji) oraz komisje (biblioteczną, przyjęć kleryków i studentów zagranicznych, emigrujących kobiet)⁷.

Pierwszą swoją akcję rozpoczęła „Opieka” w lecie 1926 r. rozdawnictwem książek, obrazków i słodyczy dzieciom polskich emigrantów z Niemiec, przebywającym na koloniach letnich w Polsce. „Opieka” w ciągu 13 lat działalności spełniała rolę pomocnika polskich emigrantów i łącznika emigracji z krajem. Swym oddziaływaniem objęła Polaków z około 50 krajów, uwzględniając całościowo ich potrzeb⁸. Każdego roku wysyłała tysiące paczek, książek, czasopism i modlitewników⁹. Organizowała liczne wycieczki i pielgrzymki Polaków z zagranicy, kolonie dla dzieci emigrantów, wakacje dla młodzieży polonijnej, a także żywą akcję propagandową.

„Opieka Polska” w grudniu 1927 r. wydała jednodniówkę „W dzień Bożego Narodzenia”, która zawierała szereg ilustracji i okolicznościowych wierszy o charakterze religijnym i patriotycznym. Zainteresowanie, z jakim spotkało się

⁵ J. Bakalarz, *Kardynał August Hlond jako Duchowny Opiekun Polskiej Emigracji*, „Studia Gnesnensia”, t. 7: 1982/1983, s. 45.

⁶ *Ibidem*, s. 45.

⁷ A. Galant, *Działalność Stowarzyszenia „Opieka Polska nad Rodakami na Obczyźnie*, Lublin 1981 (mps pracy magisterskiej, znajdujący się w Bibliotece Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie), s. 25.

⁸ J. Bakalarz, *Kardynał August Hlond prekursor...*, *op. cit.*, s. 16.

⁹ „Opieka Polska” w latach 1927–1938 (za wyjątkiem roku 1937, dla którego brak danych) wysyłała 112 989 książek, pochodzących w większości z darów. Roszyła także czasopisma, głównie treści religijnej. W latach 1932–1936 wysłała ich około 65 000 egzemplarzy (J. Albin, *Z dziejów bibliotek i książki polskiej za granicą w latach 1919–1939*, „Roczniki Biblioteczne” R. 21: 1977, z. 1/2, s. 324–325).

na emigracji wydanie jednodniówki oraz prośby emigrantów sprawiły, że Zarząd Stowarzyszenia podjął się regularnego wydawania czasopisma dla wychodźstwa, pt. „Wieści z Polski”. Pierwszy numer „Wieści” ukazał się w kwietniu 1928 r. Pismo wychodziło początkowo jako dwumiesięcznik, a od grudnia 1928 r. jako miesięcznik.

Cele i zadania czasopisma określone zostały w słowie od redakcji otwierającym numer pierwszy. „Pismo to ma na celu — stwierdzano — wzmocnienie u rodaków naszych pamięci o Polsce i łączności z Nią przez zapoznanie ich z rzeczami polskimi”¹⁰. Każdy numer miał przynosić „[...] wiadomości o gospodarstwie polskim, o piękności naszego krajobrazu, naszych kościołów i gmachów, o naszych postępach i godnych wspomnienia czynach w zakresie oświaty, sztuki, nauki polskiej i wreszcie o przeszłości naszego kraju”¹¹. Specjalne miejsce zamierzano poświęcić dzieciom polskim na obczyźnie. „Wieści” miały się też przyczyniać do integracji polskich środowisk emigracyjnych, informując o ich życiu i działalności. Pismo pragnęło służyć wychodźcom „[...] rzetelną prawdą, bez cienia fałszu, swarów i zawiści, „zaczynając od tego co piękne i naprzód godne widzenia”¹².

„Wieści z Polski” były czasopismem ilustrowanym (czarno-białym), formatu A4, ukazującym się w objętości 24–32 stron. Pismo było tłoczzone w drukarni Salezjańskiej Szkoły Graficznej w Warszawie¹³. W stolicy mieściły się też redakcja i administracja „Wieści”. Prenumeratą pisma dla zagranicy zajmował się Wydział Wydawniczy i Kolportażowy Zarządu Głównego Stowarzyszenia „Opieka Polska”. Roczna prenumerata kosztowała: w Rumunii — 200 lei, w USA — 2 dolary, we Francji — 30 franków, w Niemczech — 5 marek, w innych krajach równowartość 2 dolarów amerykańskich. Część nakładu była rozprowadzana w kraju. Roczna prenumerata w Polsce, łącznie z przesyłką pocztową, kosztowała 10 zł.

„Wieści z Polski” wychodziły w okresie nie sprzyjającym podejmowaniu inicjatyw wydawniczych. Były to lata wielkiego kryzysu gospodarczego, który przyniósł powszechne zubożenie ludności. „Wieści” utrzymywały się z wpływów pochodzących z ogłoszeń i dystrybucji pisma oraz subwencji Urzędu Emigracyjnego¹⁴. Likwidacja Urzędu w 1932 r. przyczyniła się do poważnych kłopotów

¹⁰ *Od Redakcji*, „Wieści z Polski”, R. 1: 1928, nr 1, s. 1.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ W 1931 r. korzystano z usług Drukarni Polskiej Macierzy Szkolnej w Warszawie.

¹⁴ Urząd Emigracyjny powstał w 1920 r., na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów, z Sekcji Emigracji Zarobkowej przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej. Zakres kompetencji był bardzo rozległy. Urząd zajmował się m.in. zbieraniem informacji o sytuacji na imigracyjnych rynkach pracy, nadzorem nad kontraktowaniem robotników do pracy za granicą oraz organizowaniem zbiorowego transportu emigrantów. Większość kompetencji zlikwidowanego w 1932 r. Urzędu przejął Syndykat Emigracyjny (SP. zo.o.), założony w 1930 r.

w wydawaniu pisma. Redakcja „Wieści” apelowała do czytelników o nie zaleganie z prenumeratą i zdobywanie nowych abonentów. „Każdy nowy prenumerator — pisano — przyczynia się do podniesienia poziomu pisma”¹⁵. „Wieści”, mimo apeli o pomoc i różnych działań, nie udało się jednak uratować. Ostatni ich numer ukazał się w marcu 1934 r.

Pismo redagowały na zmianę Jadwiga Morawska (Umiastowska-Morawska) oraz Jadwiga Kwilecka. W pewnym okresie miały do pomocy współredaktorów w osobach: Antoniego Bogusławskiego, Stefana Łosia i Janusza Stryjewskiego. Ten ostatni w 1929 r. gościł w USA, by zapoznać się z miejscową Polonią i jej potrzebami kulturalno-oświatowymi. Udało mu się nawiązać kontakt z licznymi czytelnikami „Wieści” oraz wieloma stowarzyszeniami polonijnymi¹⁶.

Do osób bardziej znanych spośród redaktorów „Wieści” należeli S. Łoś i A. Bogusławski. Drugi z nich był z wykształcenia prawnikiem i majorem dyplomowanym Wojska Polskiego¹⁷. Oddawał się twórczości literackiej i translatorskiej. Ogłosił drukiem kilka zbiorów wierszy, m.in. *Kolędy żołnierskie* (1924), *Honor i Ojczyzna* (1927), *Dwór* (1929), *Zwierciadelfko* (1929) i *Żywe literki* (1929). Był redaktorem „Przewodnika Gimnastycznego”, „Sokoła” i dodatku dla dzieci w „Kurierze Warszawskim” oraz współpracownikiem wielu pism. Swoimi artykułami zasiliał także „Wieści”.

S. Łoś zajmował się twórczością literacką i malarską¹⁸. Był instruktorem Związku Harcerstwa Polskiego. W 1927 r., jako delegat PWK, wyjechał do Brazylii. Po powrocie pracował w Wydziale Turystyki Ministerstwa Komunikacji. Malował głównie akwarele. Napisał i ogłosił drukiem kilka powieści, m.in. *Czendź* (1929), *Czarny Wojtek* (1932), *Przygody w Serra de Mar* (1932), *Strażnica* (1932), *Szajka* (1934) i *Księżniczka Mafalda* (1934).

„Wieści” zasilali swoimi utworami m.in. Zofia Kossak-Szczucka, Artur Oppman (zm. w 1931 r.), Maria Rodziewiczówna, Leopold Staff i Julian Ejsmond (zm. w 1930 r.). Autorami tekstów publicystycznych byli przeważnie dr Maria Śliwińska-Zarzecka i Stefan Landau. Na tematy historyczne pisał Henryk Palmbach. Na łamach „Wieści” zamieszczano też wiele utworów pisarzy i poetów żyjących w przeszłości, m.in. Bolesława Prusa, Marii Konopnickiej, Władysława Stanisława Reymonta, Kazimierza Laskowskiego, Jerzego Żuławskiego i Wacława Szymanowskiego¹⁹.

Rok 1928 upłynął redakcji „Wieści” na poszukiwaniu formuły pisma. Od nr 3 wprowadzono stałe rubryki: „Wiadomości z kraju”, „Z działalności organizacji społecznych”, „Polonia zagraniczna” i „Wesoły kącik”. Kolejne

¹⁵ „Wieści z Polski”, R. 5:1932, nr 10, s. 24.

¹⁶ J. Stryjewski był korespondentem „Kuriera Polskiego” w Milwaukee.

¹⁷ A. Pcretiatkiewicz, M. Sobeski, *Współczesna kultura polska*, Poznań 1932, s. 16–17.

¹⁸ *Czy wiesz kto to jest?*, pod red. S. Łoży, Warszawa 1938, s. 444.

¹⁹ Do mniej znanych wśród wymienionych należeli W. Szymanowski (1821–1886) i K. Laskowski (1861–1913). Obaj zajmowali się twórczością literacką i dziennikarską.

rubryki pojawiły się w roku 1929 („Kronika sportowa”, „Przysłowia ludowe”, „Z polskich miast i wsi”, „Różne”, „Z naszego Stowarzyszenia”) i w 1931 r. („Wśród książek”). Do końca wydawania pisma przetrwały jedynie dwie spośród wymienionych rubryk, a mianowicie: „Wiadomości z kraju” i „Polonia zagraniczna” („Polacy za granicą”). W Poznaniu w 1929 r. odbywała się Powszechna Wystawa Krajowa, która wzbudziła duże zainteresowanie w kraju i za granicą. Redakcja „Wieści”, aby przybliżyć czytelnikom to ważne wydarzenie, wprowadziła czasową rubrykę: „Kronika Powszechnej Wystawy Krajowej”.

Pismo miało trzy działy: „Dział dziecinny” (od nr 6 w 1928 r.) oraz „Polskie zwyczaje ludowe” i „Z życia sławnych Polaków” (od nr 1 w 1929 r.). Każdy z działów posiadał w piśmie stałe miejsce i własną formę graficzną. „Dział dziecinny” w 1929 r. (od nr 2) przekształcono w specjalny, czterostronicowy „Dodatek dla Dzieci”, posiadający odrębną paginację. Na jego treść składały się wiersze i opowiadania. Był w nim też dział: „Gry i zabawy”. Redaktorem dodatku była J. Kwilecka. W 1930 r. (od nr 2) w miejsce dotychczasowego dodatku wprowadzono, na podstawie umowy między Zarządem Stowarzyszenia „Opieka Polska” i redakcją „Kuriera Warszawskiego”, ośmiostronicowy dodatek: „Kurier Warszawski — Dzieciom”. W jego pierwszym numerze zamieszczano obszernie fragmenty powieści Ferdynanda Antoniego Ossendowskiego, pt. *Czao-ra*. Dodatek dla dzieci przestał się ukazywać w 1932 r. W następnym roku (od nr 7–8) pojawił się natomiast dodatek muzyczny, przeznaczony dla chórów polonijnych.

„Wieści” adresowane były przede wszystkim do Polonii i Polaków za granicą. Redakcja pisma pragnęła obudzić wśród czytelników pamięć o Polsce, wywołać jej żywsze wspomnienie. Starano się to osiągnąć przez ukazanie piękna polskiego krajobrazu, rodzimych tradycji i obyczajów. Wiersze i opowiadania, zamieszczane na łamach „Wieści”, wiązały się zazwyczaj z rokiem kalendarzowym i kościelnym. Często towarzyszył im stosowny materiał ilustracyjny. Przypominano rocznice ważniejszych wydarzeń z dziejów Polski, w szczególności powstań narodowych. Prezentowano też sylwetki sławnych Polaków.

Szereg opowiadań i wierszy mówiło o niedoli życia na wychodźstwie, co miało pobudzić emigrantów do zadumy nad własnym losem oraz uzmysłowić im potrzebę trwania przy polskości. Chciano też w ten sposób uwrażliwić bardziej na problemy i potrzeby wychodźstwa polskie czynniki rządowe oraz rodaków w kraju. Dotykamy tu zagadnienia znacznie szerszego — polskiej polityki emigracyjnej, która była również przedmiotem zainteresowania „Wieści”²⁰.

²⁰ Zasadniczym zadaniem i programem polskiej polityki emigracyjnej była intensyfikacja polskiego ruchu wychodźczego, co miało się przyczynić do zmniejszenia na krajowym rynku pracy nadmiaru „ludzi zbędnych” (por. H. Janowski, *Emigracja z Polski w latach 1918–1939*, w: *Emigracja z ziem polskich w czasach nowożytnych i najnowszych (XVIII–XX w.)*, Warszawa 1984, s. 343–349).

W latach 30-tych zwiększyła się liczba materiałów prezentujących życie i działalność Polonii w różnych krajach. Pojawiły się też artykuły o warunkach pracy kulturalno-oświatowej na obczyźnie.

Redakcja „Wieści” starała się informować o różnych uroczystościach i imprezach w kraju z udziałem środowisk emigracyjnych. Największym niewątpliwie wydarzeniem, któremu poświęcono szczególną uwagę, był I Zjazd Polaków z Zagranicy, który odbył się w Warszawie w dniach od 14 do 21 lipca 1929 r.

Jednym z podstawowych zadań „Wieści” było informowanie czytelników o różnych przejawach życia w Polsce. W każdym numerze pisma zamieszczano przegląd najważniejszych wydarzeń w kraju. Problematykę krajową podejmowano również w artykułach publicystycznych. Koncentrowano się na prezentowaniu działań służących umacnianiu suwerenności i tożsamości narodowej. Szczególną uwagę zwracano na obszar kultury. Przez nią bowiem wyraża się suwerenność narodu. To dzięki kulturze naród polski żył dalej i rozwijał się bez suwerennego własnego systemu społecznego w okresie zaborów. Dzięki niej także dokonało się rozbudzenie narodowej świadomości w dolnych warstwach polskiego społeczeństwa.

Prezentacja tych działań miała zachęcić polskich emigrantów do trwania przy swej tożsamości kulturowej. Kryzys tożsamości, o co tak łatwo w warunkach życia na obczyźnie, rodził bowiem wśród emigrantów różne frustracje i lęki.

Redakcję „Wieści” łączyły bliskie związki z „Kurierem Warszawskim”, który cieszył się znacznym powodzeniem wśród mieszczaństwa warszawskiego i kręgów inteligencji o przekonaniach prawicowych i centrowych²¹. „Kurier Warszawski” znajdował się jednak poza zasięgiem jakichkolwiek dyrektyw partyjnych. To samo można odnieść do „Wieści”, które starały się na miarę swych możliwości służyć interesom kraju i wychodźstwa polskiego.

„Wieści z Polski” były pierwszym czasopismem przeznaczonym dla Polonii i Polaków za granicą.

²¹ Por. A Paczkowski, *Prasa polska w latach 1918–1939*, Warszawa 1980, s. 48, 116.